

destul de curînd după pierderea Severinului (deci înainte de 1377) și că nu avusesse decît un caracter provizoriu, faptul că ea nu a fost consemnată în scris s-ar explica lesne. Simpla hotărîre a lui Nicodim de a-și întemeia o nouă mănăstire, la Tismana — ceea ce însemna o renunțare la ideea unei reluări a activității la Vodîța — nu implica nici ea numai decît consemnarea în scris a daniei, aceasta urmînd a fi făcută, cu tot fastul, doar cu prilejul terminării și sfîșirii noii ctitorii<sup>1</sup>. Ce va fi împiedicat emiterea hrisovului de danie cu acest prilej nu putem ști, dar avem toate motivele să bănuim că moartea voievodului nu a putut întîrzia mult după 1377 (dacă nu cumva ea a precedat chiar sfîșirii noului lăcaș)<sup>2</sup>.

Examenul atent al hrisovului adesea amintit al lui Dan I ne îndreptățește, credem, să considerăm că *atît începutul, cît și sfîrșitul domniei lui Radu I au fost ceva mai timpurii decît datele îndeobște acceptate*; dar, în acest caz, ar trebui să admitem totodată și că domnia lui ar fi fost ceva mai scurtă decît a fost în genere considerată. Dacă însă, așa cum s-a văzut, nimic nu se opune la deplasarea domniei lui Radu cu cîțiva ani mai devreme, în schimb, ar părea că există două motive care să ne împiedece să considerăm că ea a putut fi mai scurtă decît se admite: numărul destul de mare de emisiuni monetare<sup>3</sup> din vremea acestui voievod și multe le citorii pe care le-am datorat mării sale pietăți. Numărul emisiunilor monetare nu se explică însă numai prin durata unei domnii, ci și prin alte considerente, începînd cu împrejurări economice și politice pe care, dată fiind puțînatatea izvoarelor, azi nu le putem cunoaște<sup>4</sup> și sfîrșind, pentru această epocă, cu unele condiții de tehnică a baterii monetei.

Cît privește cele nu mai puțin de 11 ctitorii — numai în țară — pe care diferiți cercetători i le-au atribuit lui Radu, în majoritatea cazurilor pe temeiul presupusei lui identități cu legendarul «Negru vodă», ele se reduc (cum vom arăta cu alt prilej<sup>5</sup>) doar la *una singură*, poate nici aceasta deplin terminată în scurta lui domnie: Cotmeana<sup>6</sup>. Se cuvine însă, în schimb, să cercetăm aici problema presupusei colaborări dintre Radu I și Nicodim la fondarea mănăstirilor de la sud de Dunăre: Vratna și Manastirica.

Cum s-a arătat mai sus în treacăt, Hasdeu admitea că aceste două mănăstiri ar fi ctitoriile lui Nicodim, în colaborare cu Radu; ceva mai tîrziu, Ilarion Ruvarac recunoaște în ctitorul cleric al bisericii de la Manastirica pe Nicodim cel de care ne ocupăm aici<sup>7</sup>, lăsînd însă neprecizată persoana celuilalt ctitor, «Radul beg»<sup>8</sup>. Numeroși cercetători de mai tîrziu au acceptat punctul

<sup>1</sup> Pentru obiceiul de a constitui «zestrea» unei mănăstiri cu prilejul sfîșirii ei, vezi lucrarea citată mai sus la p. 281 nota 2.

<sup>2</sup> S-ar putea presupune că din diferite pricini — treburi importante de stat, boală etc. — domnul a fost împiedicat să asiste la sfîșire. Dar aceasta n-ar explica — admițînd că Radu ar fi domnit pînă cîtred 1383 — de ce Nicodim nu a cerut ceva mai tîrziu confirmarea în scris a donației. Este, și de astă dată, de luat serios în considerație posibilitatea ca schimbarea de domnie să fi avut loc cu cîțiva ani mai devreme decît c. 1383, cum e îndeobște admis (*Doc. priv. Ia. Rom.*, «Introducere», I, p. 485). Cea mai veche mențiune despre Dan I ca domn este cea din inscripția de pe clopotul mănăstirii Tismana: «БѢ ДАН БЛАГОБРАГО Г(ОСПОДИ)НА ДАНА ДАНА КОИВОДЖ СЪТВОРИ СИ КАНАНА»

Драгомиръ с(и)ньн ирѣмина Драгомира, въ лѣтъ 5274, ѿнѣтъишн и» — în zilele binecredinciosului domn Ioan Dan voievod, a făcut acest clopot Dragomir, fiul Egumenului Dragomir, în anul 6893, indiction 8 «1 septembrie 1384-31 august 1385». (Hasdeu, *Istoria critică*, p. 128; St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice. Străvechile clopote ale mănăstirilor Codreana și Cosia din timpul lui Dan voievod și Mircea voievod*, București [f.a.], p. 4), deci cu cel puțin cîteva săptămîni și cu cel mult 13 luni înaintea hrisovului din 3 octombrie 1385 dat de Dan Tismanai. Dar, dacă se admite că Radu a putut domni, după 1377, timp de 5 ani, fără ca despre el izvoarele să mai facă nici măcar o singură amintire, se poate tot atît de bine și ca Dan să fi domnit 5 sau 6 ani înainte ca izvoarele să menționeze prezența lui în scaun.

<sup>3</sup> Vezi C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, în «Bul. com. mon. ist.», X—XVI (1917—1923), p. 122—133; O. Iliescu, *Cu privire la realizarea unui «corpus» al monetelor feudale românești*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 301—303; idem, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, în «Studii și cercetări de numismatică» II (1958), p. 311—315 (cu toată bibliografia). Cît privește monetele ce indică o asociere la domnie a lui Vladislav cu Radu I (vezi O. Iliescu, *Domniile asociați în țările române în secolele al XIV-lea și al XV-lea*, în «Studii», 2 (1951), p. 41—44), admițînd cronologia propusă aici, ele ar trebui socotite mai timpurii decît s-a admis pînă acum.

<sup>4</sup> Nu trebuie uitat că fiecare emisiune monetară însemna un cîștig pentru emitent și nici că batera monetei era un mijloc de punere în circulație — în funcție de nevoile resimțite — a unei cantități de metal prețios, stoc de domnie pentru zile grele. Pregătirea războiului pentru reluarea Severinului era tocmai un caz în care domnia trebuia să facă față unor cheltuieli excepționale (vezi mai sus, p. 273 și nota 9).

<sup>5</sup> Aici este destul să reamintim că identitatea lui Radu I cu «Negru vodă» este departe de a fi pe deplin sigură (vezi mai sus, p. 272 și nota 6 și că în cea mai mare parte a cazurilor, tradițiile — consemnate în pisanii tîrzi (sau, adesea, păstrate oral, ori în izvoare neagurate) — ce atribuie lui «Negru vodă» diferite construcții nu aparțin decît sfîrșitului secolului al XVIII-lea sau chiar vesarului al XIX-lea, adică tocmai epocii în care s-au creat cele mai multe legende pioase în legătură cu originile vechi și ilustre ale mănăstirilor și bisericilor noastre.

<sup>6</sup> Dacă admitem cele spuse aici cu privire la trecerea obștii călugărești a lui Nicodim, de la Vodîța la Tismana, sub presiunea unor evenimente externe, reiese clar că Tismana nu făcea decît să continue din toate punctele de vedere (deci și din acela al raporturilor ei cu domnia), ctitoria anterioară. În acest caz, Tismana nu ne mai apare drept ctitoria lui Radu I, ci ca întemeiată de Nicodim, domnul neavînd decît rolul de a fi ajutat cu daruri la construirea și înzestrarea ei. Dar asupra raporturilor dintre cele două mănăstiri și domnie vom reveni pe larg în capitolul următor.

<sup>7</sup> Păreră că e vorba de Nicodim de la Tismana, și la Felix Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zum Gegenwart*, Zweiter Band: *Land und Bevölkerung*, Durchgesehen und ergänzt von Bogoljub Jovanović, Leipzig, 1909, p. 493, și nota 2.

<sup>8</sup> Ruvarac *Pop Nikodim*, p. 361—362.